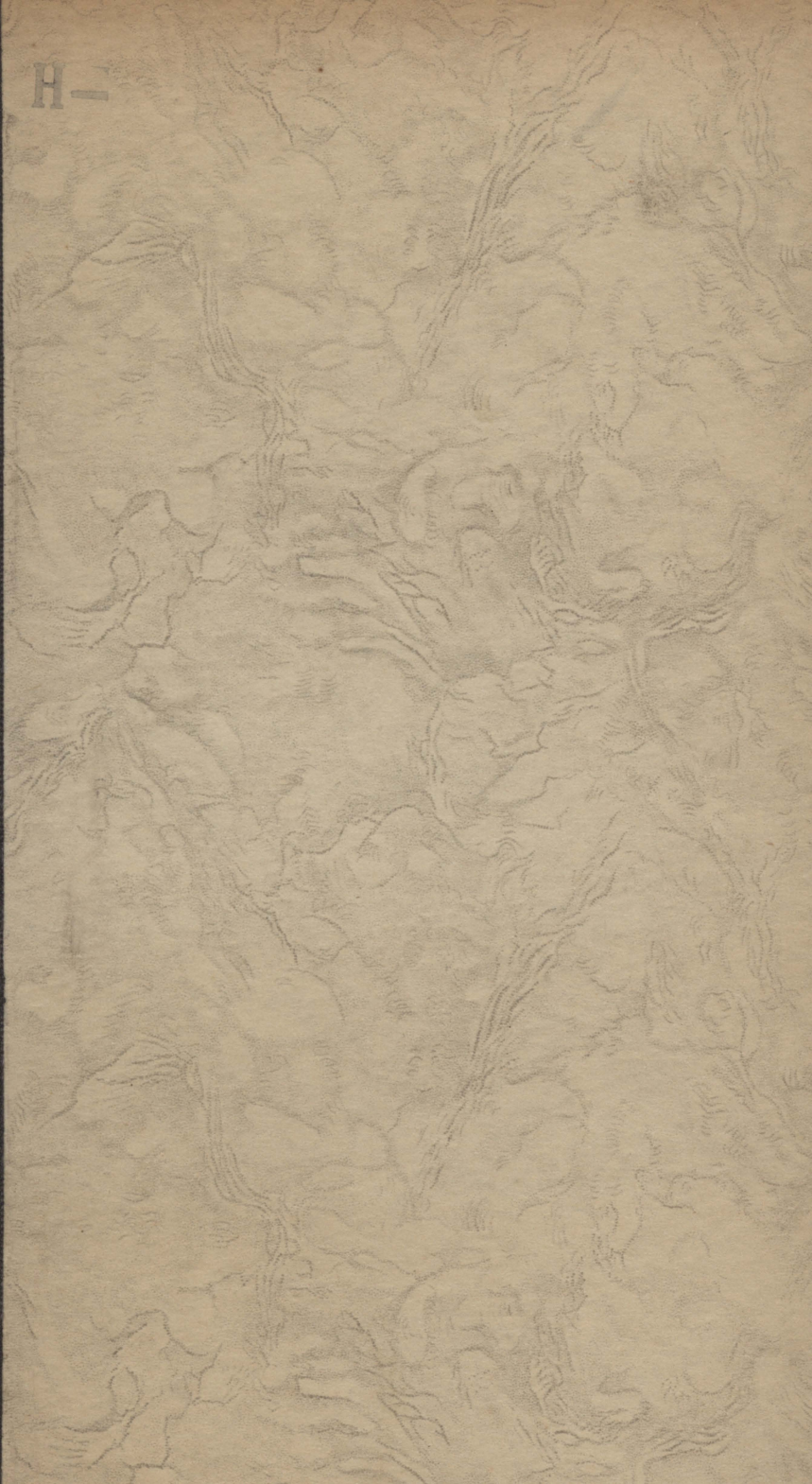
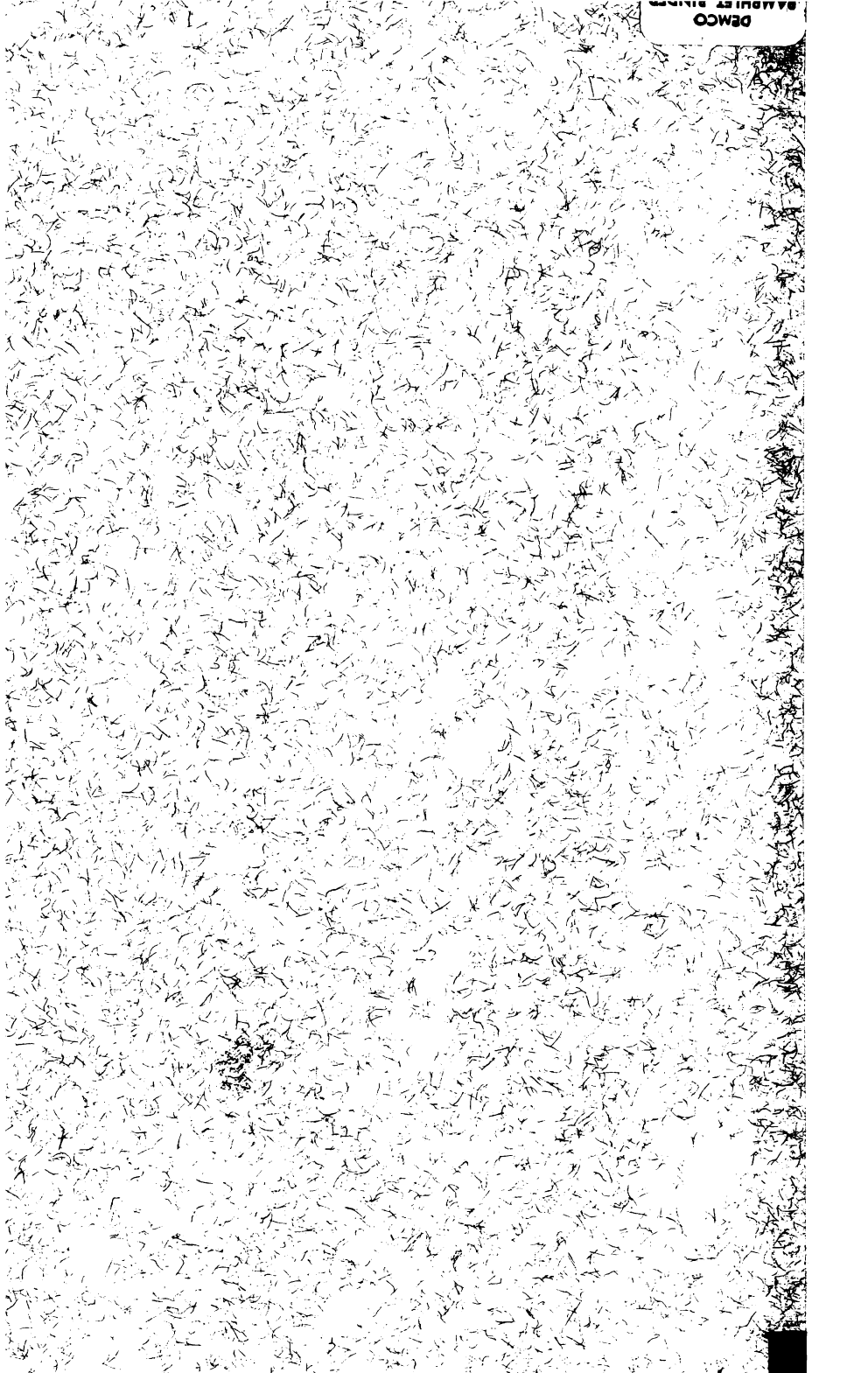

H-

Н=

ДР. ДМИТРО ДОНЦОВ

БІБЛІОТЕКА
ДОМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
У ФІЛЯДЕЛЬФІ

За який провід?

ЧИТ ВИГОЛОШЕНИЙ НА БЕНКЕТІ В ПРІНС ЕДВАРД ГОТЕЛІ У
ВИНСДОРІ, ОНТ. В ДНІ 29. ТРАВНЯ 1948 Р.

ПЕРЕДРУК

Достойними достойная созидатися і чесними чесная совершитися обиче, і через годних людей годние річи бивають справовані.

Кн. Константин Острожський

Місяць травень був місяць, в яким ми ввійшли в нову світову війну. Може здаватися, що війна в Святий Землі лиш місцевий конфлікт? Може... Але друга війна теж почалася з льокального конфлікту польсько-німецького, а перша — з льокальних балканських конфліктів.

На передодні страшних подій варто порушити одне, величезної ваги питання. Говорю про нього моїм „любезним землякам” десятки літ, але без успіху. Не тільки не схильні вони прийняти пропоновану мною відповідь на це питання, — вони не завважають його, не існує воно для них.

Це питання — питання проводу, провідної верстви нації.

Нація, не очолена мудрим, шляхетним і мужнім проводом, є бездумна отара, доступна всякій чужинецькій пропаганді й інфільтрації. **Разом з провідною верствою стоять і падають народи.** Добре знали наші предки цю істину. В своїм Універсалі звертався до України Хмельницький: „но если нас (козаків) одоліють, то відайте панове, же і вас всіх Малоросиян... огнем і мечем поруйнують і в рабську одлекуть одежу”! А в „Треносі” Смотрицького читаємо, що коли не дописала духовна еліта нації, коли складалася „з незрілих хлопів і неуків, неотес, жерунів, надутих балакунів, підлесників, сліпих вождів”, то зараз зіпсуття пішло дальше, на нищці щаблі спільноти; тоді й „юнаки збіднілі і доньки удалися в розпусту, Бога і правду Його забувши”. Деморалізувався провід, деморалізувалася й маса. Знав це явище своєю геніяльною інтуїцією й Тарас Шевченко. Безліч прикладів знайдете в нього на тему, що як гинула або ледачила провідна кляса на Україні, то „над дітьми козацькими поганці запанували”. Охляв і зникчємнів провід, і ось вже знову Господь „покрив срамотою свої люди й вороги нові розкрадають як овець нас” і знущаються над нами. Казали наші прадіди: „от глави риба, от начальників собрания растлїваються, загнивають, погибають”.

Питання проводу є перворядної ваги для всякої спільноти. Маса як дитина, хоч відчуває, де їй болить або чого хоче, та не вмє сказати, уняти свого бажання в ясне речення, в формулу. Вона простягає руку, кричить, але не скаже. Завданням проводу — її неясне стремління уняти у виразну формулу, ідею, дати дороговказ і ціль.

Візьмім Україну! В 1917-19 рр. і Київ, і земля обаполи Дніпра мали український характер. Це була Україна, майже така як в XVII-XVIII в. Але в XIX в. це була Росія, „Югозападний Край” або „малоросійскія губернії”, а перед тим це була Польща! І не через державну приналежність тільки. Ще за старого В. Антоновича Київ був польським містом, більшість студентів на університеті там була польська, а на Лівобережжі Задніпрянщину називали наші селяни Польщею ще за Олександра II-го. Але при всіх тих змінах — населення, його величезна більшість, село, лишалося те саме, українське. Говорило по українськи, співало українські пісні, жило своїми прадавними звичаями; та як бачимо, не вона, не ця більшість, надавала країні її — так скажу — національну вивіску — щильд. Це робила завжди кожноразова провідна, культурно, економічно

або політично-пануюча в краю верства. Якою національно ця верства була, таким був і край національно і політично; бо ця верства впихала більшість в своє культурне, економічне або політичне річище. Тому м. і. відвічним стремлінням Московщини було обезкровити, залакати, фізично винищити, або скорумпувати й винародовити не тільки провідну верству України, але й взагалі всіх тих націй, які московський націоналізм вибрав за предмет свого ненажерливого імперіялізму. Коли йому вдавалося знесилити провідну верству, маса, нарід була вже легкою здобичю.

Який повинен бути провід щоб стати на височині свого завдання? Особливо в наші тривожні й вагітні жахливими подіями дні?

Поширена думка, що в провіді може бути кожен, кого виберуть; що політичний провідник це або фахівець, або добрий адміністратор, або спритний бізнесмен. Але такі погляди панують в близьких до розкладу спілнотах. Щоб бути провідником не вистане перестудіювати конституцію, парламентарський правильник. Не вистарчить провідникови мати виборчі голоси. Ще щось він мусить мати... Мудрці й пророки, післані Богом Україні, знали добре, що провідна верства, коли вона дійсно є такою, — це зовсім інша порода людей. І розумом і серцем, і волею, високо стоять вони над масою народу, над пересічною людиною. Знав це Шевченко. Маса народу — це були оті „душеубогі”, „незрячі гречкосії” — іноді ще острішими словами картав він їх; хоч і любив він їх, та знав, що рятувати їх і вести покликаний хто інший: окрема кляса людей, а всі чесно ті кляси втілювалися у нього в тих, кого він знав з історії під іменем козацтва, „козацького панства”. Були це люди з осібною „козацькою, чистою, святою кровію”, з „благородними кістками”, що в обороні „гречкосіїв” туго могили начиняли своїм „благородним трупом”. Цеї породи людей звеличував він в постаттях Гонти, Залізняка, Дорошенка, Мазепи, Гордієнка, Палія, Галайди, Гамалії, та ін. Були це в нього „святії лицарі”, з „орлім оком” вогненным, для тої святої справи горіючим серцем і твердої волі люди душевної кріпости і героїчної вдачі. Не мир за всяку ціну, не вигода — була їх ідеалом, а велич і слава, а мали в собі основну прикмету володарської кляси: „вміли панувати”!

Характеризуючи основні прикмети нордійської раси, з якої вийшли провідники англійської нації, англійські учені називають „домінірін спирит” те, що наш поет називав „вмінням панувати”. Нав’язуючи до таких репрезентативних постатей своєї історії, як Нелсон, Пітт перший або другий, англійці підкреслюють такі прикмети як „одасити”, „джой ов батл” — на полі бою чи на арені політичній, „джініос ов агрешіон”. Де які з них мали навіть (як Нелсон) „сомтін ов е пайрат” в собі, що не заважало їм бути великими будівничими величі своєї нації. Кожний з них був „файтер, фірлес ін вордс енд екшн”, далекозорий, шляхетний, відданий слуга геніві свого народу — вимріяна раса провідників, яка заломила потугу Пилипа Еспанського, Голяндії, Наполеона, Німеччини, збудувавши першу по Римі імперію.

Цей тип провідника, що в нашій історії знаходимо в постаттях Святослава, Володимира, гетьмана Богдана, — далекий був від ідеалу провідника, виробленого в другій половині XIX. віку: ідеалу „працівника на народній ниві”, людини „тихої буденної праці”, які нову татарщину ду-

мали перемогти „наукою й просвітою” та вірою в автоматичний „поступ” людскости; або ідеалу „реального політика”, не кажучи вже про „ідеал” спекулянта від політики, теж досить поширений „ідеал” нашого віку... Ні, типи нашого козацького панства, як і такі типи як Питт або Клемансо — не були „такі як всі”! Була це раса „лучших людей”, які головою переростали оточення характером, мудрістю, благородством. Ці люди думали, відчували, поступали, інакше жили.

Шляхетні, — вони не для привати жили чи матеріальних благ, а найвище ставляли Бога, честь і свою велику справу, над всім дочасним, особистим.

Мудрі, знали вони таємні закони розцвіту й занепаду спільнот, проникаючи зором за поверхню з’явищ і заслону часу в їх суть і в майбутнє.

Кріпкі, мужні, — вміли ставити чоло небезпеці і здійснити ризиковні задуми, служачи тільки ідеалові, правді своїй, не підлецууючись ні царям, ні юрбі, ні подіям.

Ці три прикмети, **шляхетність, мудрість, відвага**, — три основні прикмети володарської кляси. Є про них і в Євангелії згадка, що коли провідники народу тратять мудрість, благородство і відвагу, — близькі вони до упадку. З проводом, який ті три прикмети посідає, ніякий ворог нічого не зробить: **шляхетного не підкупиш, мудрого — не обдуриш, мужнього — не залакаєш!**

Г. Сковорода писав, що є дві породи людей: одні роджені вести, другі — за ними йти. „Хто колісцятком, а хто ключиком в годиннику має бути”, — писав він — залежить від природи людини, від її вдачі, від „сродности”, нахилу. „Черепасі сродне плазувати, орлові — літати, не навпаки”! Кождий виказує те, до чого створений. Непокликаний того **не навчиться**: наука доводить до досконалости сродність. Коли ж нема сродности, що тоді зробить наука? Птаха можна навчити літати, але не черепаху!... Пес стереже отару день і ніч з вродженої любови й шарпає вовка з вродженого нахилу, не зважаючи на те, що сам себе наражає на небезпеку, що розшарпають його хижакі... Ні кінь, ні свиня того не зроблять... Бо не мають до того природи. Хто тую природу має, той стане з Яреми — „Хамового сина” козаком Галайдою; тбй „неба достане коли полетить” крилами, які за плечима почув. Хто ж тої „сродности не має, той вмре наймитом, хочби не знати на яке становище сприяючі обставини його видвигнули. Дайте йому крила, він вулицю ними замітитиме.

Не можна ті дві природи до себе рівняти. Їх наявність це просто факт, що не потребує дальших пояснень. Писав у байці Глібів:

Почув я раз, старі сміялись люди,

Що квач притикою не буде.

Питаю: — Як? — А так як бач!

Причина невелика: яка ж із квача притика,

Коли він квач?

Квач притикою не буде, ані черепаха орлом, ні свиня сторожевим псом. Не буде Варабаш Хмельницьким, ні Кочубей Мазепою. Тільки люди, самою вдачею покликані до провідництва, як апостоли до своєї місії, поведуть націю через всі пороги до обраної мети.

І навпаки, **катастрофа все наступає, коли в проводі опиняться люди**

з невідповідною до великого завдання вдачею. Катастрофа наступає, коли шкапа чи безрога беруться робити діло сторожевого пса; коли черепасі заманеться літати як орлові. Тоді наступають в країні оті „златії дні Астерей” Котляревського з їх „славним народом”, коли-то

Міняйлів брали в казначеї,
А фіглярї писали щот...
Вожатими були сліпці, каліки,
Ораторами недоріки,
Шпигуном з церкви паламар...
І все робили назворот:
Що строїть треба, те ламали,
Що треба кинуть, те ховали,
Що класть в кишеню, клали в рот.

Це звучить смішно? Але з цієї коміки прозирала трагічна правда. Хто мав очі щоб бачити, той міг оглядати „златії дні Астерей” в Європі й на Україні в часі між двома війнами. Раювання божевільних. Європейські країни повні були в той час провідників з під соціалістичного людифронтного стягу, яким не в голові була цілість нації, лиш так званий соціальний поступ: на Бога менше податків і видатків на війско! Мир, мир, мир за всяку ціну!... Дарма що від того росла дорожнеча, падав експорт, заламувалася оборонна сила нації, підупадав її войовничий дух, плюгавилася ідея вітчизни... Дарма що щезала посвята для рідного краю, яку заступав особистий або клясовий егоїзм, дарма що погоня за рівністю й безпекою гонила одну націю за другою під залізну палицю тоталітарної держави, в якій зникала свобода, а кляси й одиниці ставали рабами нової, страшнішої тиранії. А в многих країнах — в той час між двома війнами — гадям зароїлися московські Квіслінги: Тореси, Дюкло, Ляскі, Пасіонарії, Толіяті, Димітрови, Затонські, Коцюбинські, Винниченки, Мануїльські, Крушельницькі, підготовляючи ґрунт для наступу Москви.

Повиринали „ліберальні” й „демократичні” політики, які захвалювали большевицьку „демократію”, („червоний декан” Кентерберийський). Появилися „демократичні” часопісі, в яких лаяли протибольшевицькі фільми і захвалювалися твори найбільшого масового злочинця нашого віку — Леніна... Появилися „демократичні” політики, які — під диктат Кремля — напастували власну країну за її нібито „імперіялізм”, захвалюючи „пацифізм” советських загарбників. Появилися соціалістичні рецидивісти, одержимі негасимим бажанням спільного фронту з комуністичними „товарищами”... Щоби спільним фронтом довершити руїну християнської цивілізації за вказівками їх спільного пророка Маркса... В соціалній верхівці Заходу — різних кляс, станів і партій — зароїлося від тих, кого Котляревський звав душевними каліками й сліпими вождями, які ведуть свої народи до моральної й матеріяльної загибелі й до рабства.

Цей розклад в провідницькій верстві Заходу, що вимагає негайної й корінної курації, — не моя вигадка. Його початок — підчас французької революції — бачив знаний політик і філософ англійський Едмунд Борк. Його описував І. Тен, італієць, Г. Ферреро і, особливо, еспанець Ортега і Гассет, а є цей процес занепаду в безпосереднім зв'язку з доконаним вже

або прогресуючим розвалом старих європейських монархій, між 1-ю і 2-ю війнами, та їх правлячих аристократій. Про упадок респекту до ідеалу свободи пише „Бритийська Енциклопедія”, про ідеал „рівності”, який почав панувати в наш „вік мас” разом з тенденцією до бюрократизації, стандаризації і до тріумфу пересічності в усіх ділянках життя. Стремління до свободи вільно думати, говорити, писати й молитися, — уступило місце стремлінню до „секюриті” під опікою всепогужної бюрократичної держави. Замість свободи, маса зажадала їжі, убрання, „жилплощі” за ціну зречення незалежності і в остаточнім непередбаченім рахунку—за ціну зниження морального, умового і навіть матеріяльного рівня цивілізації.

От ці часи видвигнули на поверхню й нову „еліту”, про яку щой-но згадав і яка так різько різниться від тої, якій на зміну вона прийшла. Людей на міру Пітта, Кавура, Рішеле, Клемансо тепер не знайти і в день з ліхтарем. А коли й висунеться подібна маркантна постать, як напр. ген. Маршал, або Бевин, вони зараз же стають предметом заїлого нападу тоталітарних ніби-демократів.

На Україні процес занепаду вершків суспільства почався від розкладу козацької старшини, нашої правлячої аристократії, — розкладу, що осягнув свого зеніту в часи Шевченка. А нова народницька інтелігенція — що від половини ХІХ ст. зголосила права на провід народом, не хотіла на жаль нав'язати обірвану нитку старокиївської й козацької традиції... Драгоманівщина — хоч з самого свого народження спіткала спротив одиниць і гуртів — наклала свою згубну печать на ментальність широких кол нашої інтелігенції аж до наших днів. Драгоманов багато зусиль докладав, щоб знищити культ Шевченка, цеї ланки, яка в'язала сучасність з героїчним минулим. Він не терпів його за його горючий дух (який звав „фанатизмом”), за звеличання колишньої слави (що звав „ретроградством”), за релігійність (яка була „ненаукова”), за комбативний военний дух, за порив до величного.

З „живих і ненароджених” ще драгоманівців гірко сміявся Шевченко насамперед за їх гомоцентризм і спробу детронізації Бога („немає Бога, тільки я”, тільки суверенна людина); за те, що прикривалися гарними „поступовими” словами; що ніби хтіли „просвітити матір сучасними вогнями, повести за віком”, — на ділі ж несли „з чужого поля великих слів велику силу тай більше нічого”; на ділі ж „перлись на чужину шукати доброго добра, братерства братнього”. Цього „братерства” шукав Драгоманів в обожаній ним московській культурі, в російських соціялістах і в інших, у Сен-Сімона, Фуріє, в анархіста Прудона, відкидаючи стародавню „свою мудрість” нашої країни, якою вона колись жила, дихала й світила одному поколінню за другим; проповідуючи чесноти пильного, але покірнього невільника; не уявляючи собі майбутнього України інакше, ніж в ролі п'ятого колеса до тріюмфального воза „старшого московського брата”.

Напоєна вщерть отруйними думками драгоманівства, наша провідна інтелігенція не потрапила ні зрозуміти вимоги історичного моменту в пам'ятний 1917 рік на Україні, ні очолити великий і прекрасний національний зрив тих вікопомних часів. Збуджені в вогні революції, окрадені з великих традицій і спогадів минулого, маси українські інтуїтивно відчува-

ли, що без кривавої війни, як і в 1648 р., прав своїх не здобути... Провід стремів рука в руку йти з Москвою, з „братньою демократією”, цементувати імперію й боронити її від ворогів! В масах спонтанно прокидався дух Полуботка і Мазепи... Провід п'ятнував самостійників як національних шкідників, творення національної армії називалося „млітаризмом”, а невпевненість до займанців — „шовінізмом”... Страх, відірватися від займанця, виписати на своїх прапорах привабливе яскраве гасло незалежності, прозирає з кожного рядка центрально-радянських Універселів.

Брутальна неуступчивість большевиків змусила тодішній провід таки організувати національну війну під гаслом самостійності, а тоді федералісти почали боротьбу за самостійність, соціалісти — воювати з московськими „товарищами”, демократи — правуватися з „братньою демократією російською”, пацифісти — братися за зброю, а вороги національного „шовінізму” — викидати москалів, та їх попихачів з України! Але ця боротьба була накинутою і не могло бути в ній щирости, не було її в настроях проводу, а значить і в його акції. Настрій, запал, ідеалізм, посвята й героїзм, все те було в армії, в значній частині широких мас народу, в повстанцях, що виринали тоді, як гриби по дощі; був той настрій в Петлюри, Тютюнника, Безручка, Коновальця, Міхновського і многи інших, але не в думках і серцях соціалістичного переважно проводу в цілости. А підтверджує цей знаний факт, що хутко поїхали на поклінь до переможної Москви вожді українських головних партій того часу: соціал-демократів, соціал-революціонерів і соціал-федералістів, як М. Грушевський, В. Винниченко, Порш, Чеховський, Севрюк, Ніковський, М. Залізняк, а з галичан: Ю. Бачинський, С. Вітик, А. Крушельницький, Ф. Федорців, Сіяк, П. Карманський, М. Рудницький, П. Франко, М. Возняк та інші.

Це були люди, що взялися за ім „несродне діло”, до якого не лежало їх серце. **Пост фактум**, самі вони признавалися, що не „вихолощеним українським марксистам” було братися за чуже їх психіці діло революційного національно-державного будівництва. Самі признавалися, — в хвилини щирости — що їм які „вийшли з селянських мас, бракувало вміння розглянути поодинокі події з якоїсь ширшої перспективи”, бо „урвався зв'язок” між їх духом і духом нашого проводу князівської й козацької доби; що бракувало їм того, що „провідні верстви інших народів вже мали в крові”. Признавалися, що їх самих відзначала „наївність, безкритичність, надмірна вразливість на дрібниці і сліпоту на великі справи”, недостача витревалости, та провідної ідеї; а особливо признавалися вони — „**браку нам змислу панування, змислу правління**”; там, „де йде про нищі уряди, дрібні справи, малі обов'язки, то ще пів бід, але не вміємо ми сидіти на вищих стільцях і мати діло зо справами ширшого зарису, не вміємо обіймати зором речей як цілости, лиш з правила звички переходимо до друго-рядних справ”. Репрезентативна постать демопросвітянської України тої доби (В. Королів-Старий) кається на вигнанні: „ми всі не підготовані були і робили те, чого зробити не могли. Цілій нашій справі все бракувало глибини, всі думки наші були імлісті”, бракувало дійсних вождів, „що без них маса, отара овець”. Про ідеолога цієї інтелігенції писав Іван Франко, що ідеї Драгоманова були „наївними міркуваннями мужика, що не бачив світа і не потрапить піднятися думкою до зрозуміння вищої організації по-

над свою громаду, або свій повіт". З'їдливу характеристику цього відламу української інтелігенції — заки ще став сам її оборонцем, дав Ю. Липа в однім мало знанім вірші „Жебраки при дорозі о ялмужну просящі”:

Виведу я націю на роздоріжжя,
Попхинькаю над нею,
Пограю на лірі, —
Може подивуютьєся такій горячій вірі
Інші народи з моцею своєю.
Скажуть: — то уштиве дитя хороше,
Співає пісеньки, не бунтує,
Не стремить щоб щось злого зробити, —
Випадає похвалити ці діти
І державність дати.
— Хай нам світить надія!
— Хоч би й без дати!
— Хай скінчиться веремія
Малоросійського гевала!
— Лиш не треба, на Бога не треба,
Щоб вона повставала, вбивала!

А тих драгоманівських політиків, що проти волі пішли в національну революцію, виведено у вірші про „Людей худих, у важкі панцирі й мисюрки повбираних”:

— Ой тяжко брате,
Меча брати!
— Як би так зробити війну без пожару?
Як би так зробити націю обережно, потихеньку,
Годувати її книжечками у затишному курничку
І вивести на світ готову, першорядну, без боротьби
Перехитривши всіх!
Ні! Не сваритись, не гнітити дикість
Тупоту і підсвинків з чужими агентами,
Ні, зробити всіх президентами:
Любиш, Саво, сало?
Маєш, Сово, сало!
І ще тобі мало?

От головно в такій ментальности величезної частини нашої провідної інтелігенції, неприготованої до чужої їм ідеї самостійности і боротьби за неї, і треба шукати причин невдачі національного зриву 1917 р., не — як пишуть соціялісти — „у несвідомості народу”.

Таких політиків в Галичині картав ще Франко: „коли — писав він, — траплялося комусь з русинів виступати перед народом, то дві кардинальні точки були: ми всі, русини, повинні держатися купи, і ми повинні дякувати найяснішому цісареві за його безмірні добродійства і просити в нього ще того і того”. От та порода льояльних русинів або „самоотверженних малоросів” плодилася подостатком на Україні. Для них — писав Франко — політика була тільки „циганством і крутарством”. Тяжко було їх відірвати від буденної праці сліпучим видовом ідеалу. Пощо блукати в пустині за маревом обіцяної землі?

Ті слова про обцяний край
Це для слуху їх казка.
М'ясо стад їх, і масло, і сир.
От найвищя ласка!

Так відповідали Мойсееві жиди в поемі Франка. Так відповідали нераз і наші Датани й Авирони всім, що намагалися вирвати їх з буденних занять в мандрівку до свобідної землі...

Більш, ніж 30 років минуло з часів 1917 року, але **тип драгоманівського політика серед нашої інтелігенції не зник**. Під напором нових українських сил, він в дефензиві, але ще затроє повітря національного життя. Незнищиму породу малоросійських і рутенських Санчів-Панчів стрічаємо часто й тепер. В нашу, на правду „кінецьсвітню”, добу, коли перемогу дасть тільки віра, тільки героїзм, тільки посвята й боротьба, — є політики, які думають здобути свободу „без пожару, потихеньку, обережно”, видурити, вижебрати її, „перехитривши всіх”, причепившись до возу того чи другого побідника...

В нашу добу, коли в тяжких муках ступає нація на Голготу; коли тільки безмежна віра і за неї пролята кров є запорукою воскресення, — тих, що сходять на хрест, називає дехто бандитами, в найкращім випадку, дурними романтиками. В пресі підвладній таким „політикам” забороняють про тих „бандитів” згадувати. В таборівій пресі кретини від політики не посідалися з радости, коли — як їм здавалося — чехи з москалями тих „бандитів” остаточно винищили: тішилися, що „мрійницький період” історії нашої нарешті скінчився, що хлопчачи побавились і тепер порядні люди робитимуть „реальну політику” по почекальнях і передпокоях сильних світа цього, вижебруючи і вишакривуючи самостійну неньку, „перехитривши всіх”...

В нашу добу міжнаціональних і міжособних воєн — рекомендує де-хто „не роздувати” повстанські самостійницькі рухи „в явно безвиглядній ситуації”, а натомість радять занехати „романтичну політику” і „тверезо, реально подивитися на світ”... Ради, які в 1942 р. в видаванім німцями „Новім Українськім Слові” в Києві — уділяли гестапівці і інфільтровані до них агенти НКВД!

Не тільки „тверезі політики” не думають про „свою силу” в своїй хаті, вони не думають і про „свою правду”. Осоружна їм взагалі ясна, незмінна думка — це звуть вони „доктринерством”; останні могики українського соціалізму починають перепачковувати на еміграцію замасковані ідеї московського большевизму; твердять, що цілі московської революції 1917 р. були й нашими цілями; що видвинута нашою революцією ідея самостійности державної показалася „нездійсною”, що „такої України не може бути”! Вони накидаються на український націоналізм за те, що той „не сприймає змін, які внесла в український світ революція 1917 р.” — цебо большевицька. Певно, що націоналізм тих ідей не сприймає! Не тільки не сприймає, він їх відкидає, відкидає в цілости революцію большевиків, зроблену для скріплення большевицької імперії і для душення свободи й незалежности України. Він відкидає антирелігійні ідеї большевизму; відкидає його ідеї політичні — ідеї чужого тоталітаризму; відкидає його

соціяльні ідеї — ідеї людської кошари, хоч як наші соціялісти — у формі колхозів — і захвалюють!

Не може дати своєї санкції націоналізм ані затрутим большевицькою пропагандою наддніпрянським соціялістам, ні їх галицьким „товаришам” радикалам, які по загарбанню Галичини, заофірували своєю „льоальну співпрацю” наїздникові, відкидаючи всякий „саботаж і шкідництво”, просячи позволити їм „взяти позитивну участь в культурнім і господарчим будівництві країни” під Московою, цебто в нищенню релігії і церкви, в руйнації й плюндруванню села, і в переслідуванні „авантюриків”, які не хлять шиї в чуже ярмо.

Відкидаючи ясну власну ідею національну, відкидаючи — як засіб — збройну за неї боротьбу, цієї сорти політики, відкидають і потребу створення окремої — сильної духом і характером — батави людей-провідників, якаб ту ідею здійснити намагалась.

В наші часи стрінете серед „батьків народу”, вчорашніх комуністів, які — „покаявшись” — зараз за це дістають командні становища в спільноті!

В наші часи, коли така нагла є потреба широкозакроеної протикомуністичної кампанії, знайдете „вождів”, що на спілку з комуністами затикають рота тим, що проти комуністів виступають! Знайдете „патріотів”, обсіпаних гонорами, але яким найкраще пристала би назва, дана їх предкам Шевченком, — назва „донощиків і фарисеїв”. Які не соромляться, подібно євангельським фарисеям, очернювати своїх противників як „ворогів кесаря”, щоби — ховаючись за лаштунками, нищити їх чужими руками.

Заплющувати очі на ці відомі з’явища було б злочином. Бо вони є **початком катастрофи**. Коли в провідну клясу вслизуються подібні провідники, тоді треба бити на сполох! Стоїть в Євангелії: коли сліпць вестиме сліпого, обидва впадуть у яму. Проблема проводу, в сто разів важніша від інших, набирає в наші часи особливо великого значення, і якраз цієї проблеми не хочуть бачити сучасники, займаючись всякими іншими, які нічого не варті без вирішення отої, найважнішої з усіх. Який глузд виробляти програми, закладати партії, творити об’єднання, коли хитається фундамент, на яким будується?

Велика частина провідної інтелігенції української між першою й другою війною, це був зовсім інший тип психічний, який нічого спільного не мав з великими тіннями нашого славного минулого, що формували історію України варяжських і козацьких часів. Ці „тверезі політики” — бояться розгорнути українську ідею в усій її широчині; стараються загасити комбативний дух, що знов віджив на Україні; не думають про провідну клясу як про здисципліовану, дібрану на засаді суворої селекції верству „лучших людей”. Їх відповідь на питання — **хто має вести націю, до якої мети і якою дорогою?** — тотально різниться від відповіді, яку давали наші предки і деякі сучасники та учасники визвольних змагань часів першої і другої війни, прозивані „романтиками” і „авантюриками”. Предки твердо знали, що права можна мати тільки „през шаблю”, що великі річи осягають великі люди, не крутії, комбінатори, хитруни, посібілісти, засадничі вороги великих цілей і великих зривів. Негуючи ті цілі, „тверезі політики” проскрибували й чужі їм чесноти, без яких наша давнина й не мислила собі ідеального провідника: твердість характеру, розмах думки й смі-

ливу волю. А без цих прикмет вдачі, коли хто попадав у провід народу, нічого легшого не було для противника як його обдурити, залякати або підкупити.

Бо володарів, що мають хлопський сприт, замість державної, мудрости — легко обдурити обцянками-цяцянками, як це робили большевики.

Бо проводарів, байдужих на великі ідеали, а які дбають лише про привату, — легко підкупити.

Бо проводарів, що не мають відваги до чинів великого розмаху і ризку, — легко залякати.

В давні часи вступ в члени провідної верстви вимагав суворого добору, а членство суворої контролі і чистки. Толерантними стали новітні „народолобні” часи! І нема такого промаху (висловлюючись лагідно), якого б не дарувало чуле серце модерного народолобця своєму вибранцеві, скоро він вже засів на якімсь президентському кріслі. Коли такі звичаї запановують в проводі, він вже зогниває, а з ним пропадає й спільнота.

Цей сорт політиків, який особливо намножився за останні 20-30 літ, існував і давніше, домінуючи в доби занепаду і зникаючи з політичної сцени в епохи національного розцвіту. В кожній нації є різні типи проводарів. Де-інде є Де-Голі і Торези, Михайловичі і Тіти, Маршали і Волеси (і вони між собою необ'єднуються). Є такий поділ і серед нас, а сягає він далеких історичних часів. За татарщини — одні кривавилися в війнах, а другі — так звані татарські люди, корилися наїзникові. За Хмельницького були Богдани і Богуні, а були й Киселі й Барабаші, які не хотіли повставати, тільки „з ляхами, мостивими панами, у мирі хліб заїдати”, у їхній службі. Далі, були Мазепи з Орликами, і — Іскри з Галаганями. Були Хмельницькі — було й „варшавське сміття”, були Мазепи — і „грязь Москви”. Всі українці — брати по крові, але й Авель з Каїном теж були братами... За наших днів були Петлюра, Коновалець, Тютюнник і Міхновський, — а були й Грушевський з Винниченком і Тичина, які як визволителів славили тиранів Кремля.

І всі ті Барабаші і Грушевські, всі викликають противників своїх як національних шкідників і авантюристів, фанатиків і шовіністів, що не за голосом холодного розуму йдуть, а за безконтрольними емоціями. Всі бідкаються над марно пролітою кров'ю народу, над непотрібними жертвами... На ділі ж як раз вони є невільникми своїх емоцій — емоцій страху. Головно ходить їм про те, щоб — крий Боже — буря не зірвала вигідного даху їм над головою, над затишною домівкою! Щоб деревця не поламала в їх затишнім садку! Це ті, що в їх серцях згасла відвага, а в їх мозок, у тую — казав Шевченко — „кістяну комору налізли свині із надвору” і там утвердили свою ідеологію, ідеологію сажу з його щасливими мешканцями, що лиш знають або в болоті розкошувати або під ножем верещати. Недоступна їм свідомість, якою очищуючою бурєю буває Хмельниччина! Як випростове вона зігнутий хребет не одного Яреми, як на верх видобуває все сильне й шляхетне, чисте і героїчне в народі! Як змітає з поверхні всю погань! Хоч при цім може й дерева погне чи зламає в затишних хуторцях „татарських людей”... Хоч не дасть вже більше їм з тими чи іншими „мостивими панами” смачно свій хліб заїдати.

Так як між хмельничанами і лейстровиками; як між мазепинцями і Га-

лағанами; як між Шевченком і Драгомановим, між Петлюрою і Винниченком, так і тепер не встановити згоди між теперішніми „татарськими людьми” і новими силами України, тим новим і водночас стародавнім предківським духом, який ось вже 30 літ як прокинувся знов на нашій землі, вбиваючись чим дужче в силу, поборюваний і Москвою, і нашими фарисеями. Особливо це трудно зробити у нашу добу, коли світ весь розколовся на два табори — сили християнства і сили Сатани; коли — писав апостол Лука — розкол вдереться навіть в родини, де буде двоє проти трьох і троє проти двох.

Європа і не тільки Європа, переходить добу горожанської війни, подібну до тої, що переходила Франція за своєї революції тому 150 літ з лишком. Там постали дві „партії”, з яких кожна вважала, що угода з другою виключена, що між ними можлива тільки боротьба. Третя „партія”, неутральна, приставала до кожного переможця і плелася в хвості подій. Свою печать на майбутнє обличчя країни наклала не вона, а одна з тих скрайніх партій. Подібно й сучасна Європа, сучасний світ. Доба стагнації, впорядкованих відносин в суспільстві на разі проминула. Нормальна держава ніде більше не існує: або вона спирається на беззастанний терор, щоб в страху тримати до неї ворохобні сили суспільства (як в Росії), або — де-інде — є іграшкою в руках тих чи інших — що борються за владу — сил: робітничих союзів, юній, партій, різних міжнародних тайних і явних організацій. А боротьба їх в тім, що кожна стремить до ідеалу, що виключає ідеал противника. Головні сили, на які розкололася тепер суспільність — це сила комуністична і антикомуністична, сили тоталітаризму і сили, що апелюють до старих традицій і підстав європейської християнської цивілізації. Пролетаріят є переважно в тім першій таборі, селянство — в другім. Фронт боротьби не покривається з міждержавними границями, він іде впоперек кожної держави, перекроєє кожну націю. А між тими двома силами знаходяться „неутральні”, західня „Керенщина”, оті власне соціалісти, ліберали і деякі „демократи”, які або тихо з комунізмом симпатизують, або угодою з ним чи толеранцією до нього думають якось від потопа врятуватися. Тому керенщина й не висуває ясної ідеї, ані не хоче готуватися до боротьби, яку вважає неминучою. Тому й роля її в тій громадянській війні, що вже шаліє в світі — буде така жалюгідна як і роля російської керенщини...

Наша керенщина добором кращих не цікавиться. Її цікавить тільки так зване „об’єднання”. Воно має бути універсальним ліком на всі політичні недуги. Чи справді допомагає на все — об’єднання?

Під час революції 1917 р. — всі українські партії були об’єднані в Центральній Раді, а всі партії в Росії були роз’єднані, і большевики провадили горожанську війну з усіма — правими, лівими, монархістами й соціалістами. І всеж роз’єднана Московщина перемогла об’єднану Україну. Чому? За революції, шматована, роз’єднана кривавою міжусобною війною Франція перемогла коаліцію об’єднаної Європи. Чому? Чи не тому, що не в самому об’єднанні сила?

Справді, сила не в числі, але в чимсь іншій! Положіть на терези з одного боку десять яєць, а з другого десять цеглин, останні переважать. Сила не в кількості, а в якості, в вазі, в динамізмі. Ось чого не треба забу-

вати! Об'єднання тоді буде тільки міцним, коли буде злукою **лучших, не всяких!** Коли об'єднасте в горщику капусту, бульбу, стару підшову і здохлого kota, — не смакуватиме таке об'єднання! З доручення папи намалював Мікель-Анджель образ хаосу до Сикстинської капелі. Як уявив він собі хаос? Як **саламаху різnorodностей**, які нормально не бувають і не сміють бути змішані, не можуть бути „об'єднані”. Все було всуміш на тім образі: володарі, єпископи і розбишаки, поети з лірою й кати, володарі й бандити, злодії й судії. Мішанина чужородних елементів, добрих і злих, **в якій безнадійно потопали добрі**. Ось таке об'єднання проповідують наші „тверезі політики”, приймаючи до своєї компанії всякого, аби їх тримався і на все годився, не входячи в те, як стоїть справа з його характерністю, особистою чесністю і пр. Ліплючи такі „об'єднання” вони **не впорядковують хаос, а його поглиблюють**. Це буде таке об'єднання, як в прирці про кукіль і пшеницю. Тим часом коли під час жнив пшеницю **кладуть окремо в клуню, а кукіль в'яжуть в снопи, щоб спалити**. Ось про що не думають прихильники механічного об'єднання. **Завданням часу є не збільшувати хаос, а відділити кукіль від пшениці!**

Кажуть, — всяке об'єднання добре, чим більше, тим ліпше! Чиж справді?

Пригадаймо історію судії **Гедеона** з Біблії. Бог вибрав його для війни з Медіянами. Той зібрав велике військо і сказав Господь Гедеонові: — **забагато людей в тебе**, так що не можу віддати Медіянів в їх руки. Гукни, щоб чули люди: хто почувається боязким, хай вертається додому. І вернулося людей 20 і 2 тисячі, так що лишилося тільки 10 тисяч. І сказав Господь Гедеонові: — **все ще забагато людей!** Веди їх до водопою, щоб мені їх там випробувати. Про якого скажу тобі: цей хай іде з тобою, той і піде; а про якого скажу: цей хай не йде, той і не піде... Повів Гедеон людей до водопою і сказав Господь Гедеонові: — хто хлєптитиме воду язиком, як пес, того постав окремо; так само і того, хто стане на вколішки, щоб напитися води. Налічено тих, що хлєптали з руки, 300 люда, всіж інші ставали навколішки, щоб напитися води вигідніше. І сказав Господь Гедеонові: — трома сотнями люду вирятую вас і подам ворога в руки ваші, усі ж інші хай вертаються в домівку свою... Так переміг Гедеон **не кількістю, а якістю** людей, відбором найкращих, які не боялися великого діла, не тужили за домівкою, не дбали за вигоду, хлєптаючи якбудь воду, думаючи тільки про справу. **Якість** перемогла, не кількість, **відбір, не „об'єднана”** мішанина всіх.

„Реальні” політики голосять: „все, що об'єднує українців — буде Україну, все, що роз'єднує українців — руйнує Україну!” **Це явний нонсенс!** Що, колиб якась група забажала об'єднувати всіх українців, без розбору чесних — з шахраями, ідейних — з провокаторами, чи спричинилася вона до збудування України? І навпаки, чи не спричинилася до цього збудування інша група, яка без пардону виміталаб з-поміж себе все хитке, підле й підозріле? Мабуть пригадуючи зворот з Євангелія, писав Гоголь: „**Бог не об'єднує різне по суті, Бог лучить спільне по духу**”. Об'єднання, яке не хоче бути засуджене на безчин, або розвал чи сторпедовання провокацією з середини, — повинно бути **злукою людей, оживлених однак-**

вим, спільним всім духом, з'єднаних на підставі суворого добору, старанного пересіювання.

Чиж можливе об'єднання цілком духом різних людей? Де буде їх спільна база для чину?

Яку спільну базу ідейну для чину, в яким об'єднанні знайдуть люди, що хочуть відбудувати державу, і то так, як відбудовувалися всі держави, боротьбою і силою, — з „реальними політиками“, які думають лиш про рідну мову й пісню“, яку хтось колись їм дасть за чемність, або „любяльну співпрацю“; які завше „неактуальною“ вважають боротьбу за свободу? Яка спільна база, в яким об'єднанню знайдеться між людьми залюбленими в наші старі великі традиції — і тими, що разом з Драгомановим, т' традиції відкидають, замінюючи традиціями Маркса і Прудона, чи російської революції; які теперішнім традиціоналістам закидають те саме, що закидав Драгоманів Шевченкові: що „шукав ясного ідеалу державного порядку не попереду нас, а по заду“, саміж знаходячи той „ідеал“ в колхозах і московській „конституції“? Як можна об'єднати психіку українських державників з психікою „дятьків отечества чужого“, або з ментальністю людей типу наддніпрянських соціалістів чи галицьких радикалів, або ундистів? Або яку спільну ідею для чину знайдуть нові хмельничане, люди для яких ідея є ідеєю, з тим, для кого вона тільки фраза для притягування маси і для роблення інтересів партійної крамнички?

Щож спільного знайдуть між собою ті різні породи людей, коли те, що одні звать боротьбою з злом, другі називають „некультурністю“ і „киринею“? Коли те, що одні звать трусістю — звать другі „гуманністю“; що одні картають як потурання каналії, другі хвалять як „толеранцію“; що одні підносять як героїзм, другі — знов плямують як „розбищацтво“? Коли те, що в перших є вірність ідеї і бажання боротись за неї до загибну, є вдругих — „ексклюзивністю“ і „фанатизмом“? Що в одних зветься безпринципністю й безхарактерністю, то в других є — „об'єктивністю“, а прив'язання до правди своєї — „доктринерством“? Що знайдете спільного між тими типами, коли те, що одні ганять як хамелсонство, другі величають як „тверезий розум“, а „державницьким розумом“ те, що для перших є тільки крутіством?

Та друга порода нашої інтелігенції, яка хоче удавати з себе національний провід, дуже нагадує тих фіглярів, недорік, сліпців і „дшигонів“ Котляревського, або „жебраків при дорозі о ялмужну просящих“. Об'єднанні, чи роз'єднанні, ніякої держави вони в найсприятливіших обставинах не збудують. „Хочеш бути царем? — питався Сковорода, — нащо ж тобі елей, вінець, скипетр? Це тинь, масло... Здобудь собі серце царське!“... Вінець і скипетр є акцесуари лише, може й потрібні, але хто вбирається в них, хто чіпляє собі титули „батьків 'народа“ і думає правити ним, маючи душу жebraка, фігляра чи дшигуна, — той приведе до катастрофи може й не себе, але народ, з ким і якби він не об'єднувався.

В старовину знали ми, що силу спільноті дає не безвладна мішанина — аби більше! — а здисциплінований гурт людей чесних, відважних, сильних характером і справі відданих. В Універсалі Острияниці читаємо: „а козаків лейстрових, отродків і одщепенців наших, для власних їх користий і приват своїх о упадок отчизни недбаючих, — яко їдовитої схидни стере-

житься!" Предки наші знали, що їдовиту східну, хоч „рідну по крові", до гурту не приймається; з нею не об'єднуються; що паршива вівця усе стадо псує. Про це писав один знаний політичний письменник наш: „знайте, що не буде ніколи держави української, доки дейнецтво і опришківство, яке ідею України від віків обсіло, не буде прочищене українськими, а не метропольними, польськими, чи московськими руками".

Пригадайте, як об'єднавав Україну Хмельницький! Чи сівав він до одного столу з Кисілем, чи з лейстровиками? Ні, він зібрав громаду людей спільного духа, характерних, готових на все; з ними пішов на своє велике діло, а коли своїми чинами заблисла та громадка на всю Україну, тоді зголосилися до нього Виговський, Кричевський, Немирич та інші. Прийшла і маса, поспільство. Ось як доконали хмельничане об'єднання нації! А Кисілів, Барабашів, та лейстровиків, як сміття, геть викинули. Так постає всяка нова еліта народу: шляхом добору, гуртування лучших і висортовування гірших; боротьбою з зовнішніми нериятелями і з „рідними" шашелями в середині власної спільноти.

Об'єднання повинно і мусить бути. Але об'єднання людей одного духа, гарячої віри і випробованого характеру! Людей ідеї! Добір кращик! А всю спільноту об'єднає тільки такий провід, тільки таке об'єднання, в яке маси вірять, в його чесність, мудрість і мужність, в його характерність. Об'єднують націю чи суспільність тільки люди, які викреслюють в неї запал, посвяту, порив; люди, які хочуть вести і знають точно куди і як. Не зроблять цього ніякі обєднання, в яких тон надаватимуть вожді з ментальністю покутного адвоката, або „спеца" від дрібних махлюек; які не вмють бачити завтра, ані не розуміють сьогодні.

Кого цікавить конкретне питання — де та група, товариство, чи орден (коли думати, що вони вже є), які моглиб повести народ, нехай відповість собі на питання: з яких людей та група складається? Якщо вони посідають ті прикмети провідної кляси, про які, як про позитивні, згадано вище, то така група має шанси стати проводом і заслуговує підтримки; якщо на чолі групи стоять оті „фіглярі" і „шпиғони", — ніхто з нею не повинен об'єднуватися, бо таке об'єднання доведе або до катастрофи, або до хаосу. Невже напrawdę гадає хтось, що провідники, які журяться тим, кілька відсотків скинути зо своєї програми, щоб добити інтересу з противною партією; або тим, який емігрантський уряд є більше легальний; або тим, який дохід принесе їм служба рідному краю; яким так імпонує фотографування в оточенні вдячного народу, або які думають у передсінках чийхсь Україну вижебрати, — невже хтось думає, що такі провідники ставлятимуть успішно чоло антихристові та його воїнству? Чи не є вони засмішні постаті на таке завдання?

Не створені наші дні для таких „вождів!" Часи, коли падають тисячлітні політичні будівлі; коли руйнуються підстави соціального укладу, до якого ми звикли від 2000 літ; коли московський Іслам підносить меч на релігію, ісповідану довгим рядом поколінь наших предків; коли, як в часи Калки, Полтави чи Батурина, рішатиметься доля України на многі сотки літ, — такі часи не нагадують в нічім епохи мирного будівництва з їх діячами мирної, „буденної праці", з чеснотами пересічної людини. Наша доба подібна до інших епох: до епохи розвалу Риму, пересе-

лення народів, столітньої війни, або татарщини, чи Хмельниччини. Ці епохи не дрібних грачів, і комбінаторів вимагають, ані їх міжпартійні міжконтинентальних чи міжпланетних об'єднань. Вони потребують не людей формату Еція, Карла Мартела, Жанни Д'Арк, Хмельницького, шенського, чи Дмитра Вишневецького; людей, якіб горіли ентузіазмом ідеї, щоб сліпучим світлом горіла вона, як віра Христова в душах апостолів; щоб невгнутою робила нашу волю.

Ці нові люди ростуть на сплюндрованій і зганьбленій займанцем, випробованій й загартованій в пеклі останніх 30-х літ Україні. Там ті, чі засуджених бути Яремами „жамовими синами”, обертаються в воюючих ків Галайдів; крила їм виростають, які мали за плечима предки їх в дорозі Корсуня, Конотопа, Полтави. В них втілюється дух тих предків. З них за часів козаччини, можуть повстати ті, які виведуть націю „із тьми смраду, із неволі”, коли знайдуться між ними Кричевські, Немиричі, розенки і інші вікопомні постаті Війська Запорозького. Епоха наша в Україні дуже подібна до тої перед 1648 роком...

Це нове плем'я, яке родиться там, знає — так пише один з його поетів — що з їх мрій і чинів вже „глядить майбутня плоть”, завтрішня днина. Вони знають, що світанок встане „народжений із мук” там, де кінце, найменше життя „зродилося й виросло з крови”; там, де тисячі ішли на хрест, але їх „твердо ступає нога”, як мучеників колізей. Це ті, свідомі уже свого післанництва; які твердо знають, що їм „правда виставити з віч”, їм — „свідкам пекла на землі”; що цю правду мають в принести байдужому і забріханому світу. Про себе кажуть вони — „світу ідемо, мов пророки, втеревши все, неласі земних благ”, „ми розуміємо і духом вищі”, які прийшли, щоби „сліпим, незрячим путь в життя вказати”, бо тими є вони, в кого „вогнем спалахує душа”. Це мусять бути носії нової правди з широким розмахом думки, з грандіозними напругами, люди великого формату, з тими „твердими руками”, що формує нації й держави, з тим „орлім оком”, яке в далеких майбутнім накреслює Богом проложені шляхи. Вони, такі лише здолають зробити справжнє єднання, не фарисеї, які тільки Варрав та Юд притягають до себе, а імість Богові, чужому іменюві кланяються.

„Достойними достойная сюзидатися і чесними чесная совершатися і че, і через годних людей годний речі бувають справовані” — ці слова винні стати пригадкою в наші жорстокі й відповідальні часи. Коли такою катастрофою скінчиться для нас нинішня доба, як доба започаткована 1917-м роком. В страшний час Божого гніву, який вже гряде, і го тінь вже впала на нас, проблема проводу, творення нової касти носії „лицарства Запорозького”, відмітання кукіля від пшениці — є спрапершої ваги.

Як вона вирішиться, від того залежить наше національне життя і смерть. Людина, що оглядала власними очима початки гангрени, яка знає: рає тепер нашу цивілізацію, Едмунд Борк, перестерігає підчас революції у Франції: „як маса, ми не можемо бути полишені самі собі. Мусимо ти провідників! Коли ніхто не захоче повести нас правим шляхом, знайдемо поводитирів, що запровадять нас до ганьби й руїни!”

Пересторога, яка ніколи не була такою начасною, як нині!

Дошов, Деметр
« За зкни провіз »

1-5 NOV 3	1973	FEB 4	1974

H-

**БІБЛІОТЕКА
ДОМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
У ФІЛЯДЕЛЬФІ**

